

Svar på Landsmålsarkivets Småland
frågelista nr. 1.

Uppvidinge
 Nottlebäck

Från Nottlebäck socken.

1. Mjölkbushållning.

A. E. Gustafson
 1937.

I. Kro- och getmjölk användes till människoföda. Mjolk användes till kalvuppfödning.

Spenvarm = nysilad mjölk. Med silsup menas en klunk mjölk, som tages strax vid silningens början, helst medan den ännu är spenvarm.

Sötmjolk = nysilad, ostkummad mjölk.

Skummad mjölk = skumme-
mjölk.

Grädde = gredde.

Självlöpt mjölk = loppnad
mjölk, med gradden i = fil, filbunke.

Mager, självsurnad mjölk =
blåsur mjölk. Litet surnad =
vriden, vrenad, vreen. Den an-
vändes ^{till} kreaturs- och människoföda.

II.

Uppkokt varm mjölk begagnades till kall gröt.

Ostkaka beredd genom tillsättning av löpämne. Brunost eller brynost tillreddes av sönderkavvad färskost tillsatt med grädde. Massan formades i ostform och stektes eller bryntes

med smör. ³¹⁹¹Förekom som kalasmat.

Av råmjölk tillreddes råmjölk
kapannkaka. Råmjölken, tillsatt
med något vete- eller kornmjöl,
socker och kardemumma, håll-
des i buntar och gräddades i ugn.

Man blandade mjölk till-
sammans med svagdricka till
ölsupa.

Bland de rätter, som till-
verkades av mjölk med tillsats
av mjöl var klimparavälling. Av
kornmjöl och mjölk formades
en deg, med tillsats av fläckflott,
varav gjordes små paltar eller
klimpar stora som paranötter.
Dessa koktes i ett spad av mjölk.
Serverades varm.

III. Den nysilade mjölken² hälldes² i mjölkbunkar och förvarades² på mjölkhyllor.

Karl, som användes vid mjölk²ningen, kallades mjölkbytta, och var försedd med en c:a 20 cm. hög² stav.

Redskap, som användes vid mjölkens² uppsilning, var en silttratt, försedd med tyg varigenom² mjölken passerade. Den rengjordes medelst spolning med vatten.

Man använde en stor träsked² för att skumma grädden av mjölken. Grädden² hälldes i greddekrukor av lera för² förvaring

tills kärningen skulle ske.

IV. Med kärna, starkärna, menas hela redskapet. Den bestod av ett högt och smalt cylinderformigt laggkärl, i huvudsak en storlek. Kärnstaven kallades töle. Dess nedre del var formad som en sexuddig stjärna, och var av trä. Man stod framför brasan när man kärnade, för att uppvärma kärnan och underlätta smörbildningen. Kärnmjötken användes till degspad vid bakning.

Smöret sköljdes med friskt vatten i smörfat av trä, och knådades eller åltades med träsked.

Saltningen skedde samtidigt.

Smöret formades till trillingar = drittlar.

Smöret parkades i laggade byttor.

V. Att göra ost kallades ysta.

De ostsorter som tillverkades voro sötost, sötmjölkost, prästgårdsost, julost och kryddost, och voro formade.

Ost tillverkades även av getmjölk och kallades getost.

Tillverkning av ost förekom i ostkorg, ystekorg. Korgarna voro av olika storlekar. De voro cylinderformiga. De största voro omkring 30 cm. i diameter och 10 cm. höga. De voro flätade av mjuk träfiber.

Ork tillverkades av korgmakare,
som också idkade annan träslöjd.

Ostlöpe åstadkoms från magar
efter slaktade spädkalvar. Ostmas-
san i kalvmagen tillvaratogs och
rengjordes. Magen rengjordes och
ostmassan återlämnades blandad
med grädde. Kalvlöpet igentknöts
med ett snöre och upphängdes till
torkning.

Löpe tillsattes genom att man
tog en bit av det torkade kalv-
löpet och knöt in i ett litet
tygstycke, varmed man rörde
omkring i den ljumma mjölken.
Efter en stund, när mjölken stelnat,
upprördes ostmassan och skildes från
vasslan.

Ostmassan upptogs ur vasslan medelst slev eller durkslag. Ost-
mus = färsk, kramad ostmassa. Den
 ur vasslan upptagna ostmassan
 samlades i ett ostkläde, som ned-
 trycktes i ostkorgen, varvid vasslan
 utprässades med händerna. Man
 utbredde salt på ostens översta
 yta. Vatell = vassla. Man kokade
 vasslan i stor gryta vid sakta
 eld, för att utvinna vällevatell =
 vällevassla. Den var gräddliknande
 och flöt upp på ytan under koka-
 ringen, och avskummades efter
 hand. En annan produkt vid
 kokningen var en bottenstås som
 kallades bottnavatell = bottnavassla.

Båda dessa produkter användes vid bakning, i stället för grädde.

Ostmassan stannade i yste-
korgen åtta dagar för att taga form. Ostarna lades till torkning på en osthylla. Osten brukade vanligen förtäras efter 4 till 6 månader, allt efter storleken; ty stora ostar torkade saktare än små. Gammalost kunde bevaras omkring ett år, innan den möglade.